

Tanja Milosavljević, Joana Ilkova
(Marsej - Francuska; Sofija - Bugarska)

PRIDEV “BELI” U SRPSKOJ I BUGARSKOJ TOPONIMIJI

***Abstract :** The aim of this study is to show the analyzed results of the colour white toponyms, present in the current territory of Serbia and Bulgaria. In comparison to the other colours of the spectrum, the white one is much more common in Serbian and Bulgarian toponymy. The toponyms are classified as a word group, having the adjective « white » as the first part of the word group (in Serbian : Bela Palanka, Beli Drim, Bela crkva ; in Bulgarian : Beli Vit, Byala reka, Beli Lom). A toponym usually consists of a determiner and a determinable. In both languages the determinable is usually related to nature, especially different water bodies such as lakes, rivers, springs, streams, wells, etc., lay (mounts, hills, mountains), various materials (stone, wood, earth, rock), as well as churches, towns and villages. There are two more types toponyms. The first one is formed by a derivative of the colour white and a suffix, eg : in Serbian : Belava, Beočić ; in Bulgarian : Belovo. The last type of toponyms consists of the adjective white and a noun, eg: beo + grad = Beograd (Serbian), bel + o + dol = Belodol (Bulgarian). Another aim of the study is to show how they are formed, their meaning and different semantic aspects in both Serbian and Bulgarian languages.*

***Key words:** the adjective « white », toponyms, Serbian and Bulgarian language, linguistic and semantic aspects*

Bela boja se pojavljuje u srpskoj i bugarskoj toponimiji češće nego druge boje. U srpskom jeziku je sledi crna boja (Crna reka, Crna trava, Crniće, Crnatovac), potom crvena (Crveni grad, Crvena jabuka, Crvenka). Primetno je slabo prisustvo zelene (Zelenik) i srebrne boje (Srebrno jezero). Što se tiče situacije u bugarskoj toponimiji, situacija je skoro

identična. Bela boja je praćena crnom (Cherno more, Chernomoretz, Cherna reka, Cherni vruh, Cherna mogila), potom crvenom (Cherven briag, Chervena skala) i zlatnom (Zlatograd, Zlatica, Zlatusha). Retko ali svakako prisutne su žuta, srebrna i plava boja.

U ovom radu ćemo prikazati rezultate istraživanja toponima koji se nalaze na području Srbije i Bugarske a koja se odnose na belu boju. Šta je to „belo“ u srpskoj i bugarskoj toponimiji? Kako se bela boja pojavljuje u toponimiji i sa ćim se vrše najćešće asocijacije ? Otkrićemo formaciju ovih toponima, njigovu simbolićku vrednost kao i neke lingvistićke aspekte.

(1) Prisustvo bele boje u srpskoj i bugarskoj toponimiji

Toponomastika, kao nauka o proućavanju imena geografskih mesta tj. toponima, je deo onomastike, nauke o znaćenju i nastanku imena. Imajući u vidu grane toponomastike, mogli smo zaključiti u toku našeg istraživanja da je bela boja prisutna u istim njenim podgrupama i u bugarskom i u srpskom jeziku. Nalazimo ih medju :

- Hidronimima (geografski nazivi vodenih površina na Zemlji tj. imena voda, reka, jezera)

Srpski jezik: Beli Drim, Beli Timok, Beli Rzav, Belo jezero, Bela, Belica

Bugarski jezik: Бели Вит, Бяла река, Бели Лом, Бели Осъм, Белица

- Ojkonimima (imena naseljenih mesta)

Srpski jezik: Beli kamen, Belo blato, Belo polje, Bela zemlja, Beli potok, Bela stena, Bela Crkva, Beluće, Belotić, Belanovica

Bugarski jezik: Бялочерковски манастир, Бяла вода, Бяла стена, Бело поле

- Oronimima (geografski nazivi uzvišenja u reljefu Zemljine površine tj. imena planina, uzvišica, gora)

Srpski jezik: Bela glava, Bela ćuka, Beli breg, Belo brdo, Beli kamen, Belobrod, Belava

Bugarski jezik: Беласица, Белмекен

(2) Formacija toponima koji sadrže belu boju

Da bismo bolje predstavili formaciju ovih toponima, predložićemo podelu na 3 grupe :

- **I tip toponima** (Imena geografskih mesta koja jednostavno imaju u nazivu belu boju):

Srpski jezik: Bela

Bugarski jezik: Бяла

- **II tip toponima** (Imena geografskih mesta izvedena od prideva “beli” i sufiksa, kao i imena sastavljena od prideva i imenice koja nosi neko značenje):

Srpski jezik: Belava, Beočić, Belica, Beljin, Beograd, Beočin

Bugarski jezik: Белово, Беловец, Белодол

- **III tip toponima** (Imena geografskih mesta sastavljena od bele boje kao determinanta i imenice) :

Srpski jezik: Beli potok, Bela reka, Belo jezero, Belo blato, Beli kamen, Bela zemlja

Bugarski jezik: Бяла черква, Бело поле, Бяла река, Бели извор, Бели брод

Redosled konstituenata je : determinant odnosno pridev beli + imenica (uobičajen redosled u slovenskoj sintaksi). Obrnuti redosled nije prisutan ni u srpskoj ni u bugarskoj toponimiji.

Imena sastavljena od bele boje kao determinanta i imenice (tip III) su po brojnosti približni toponimima tipa II koji otkrivaju dobar broj sela i gradova (vrlo retko reka) kako u Srbiji tako i u Bugarskoj. Dok je prvi tip toponima skoro zanemarujući, radi se o usamljenom primeru Bela u srpskom tj. Byala u bugarskom jeziku.

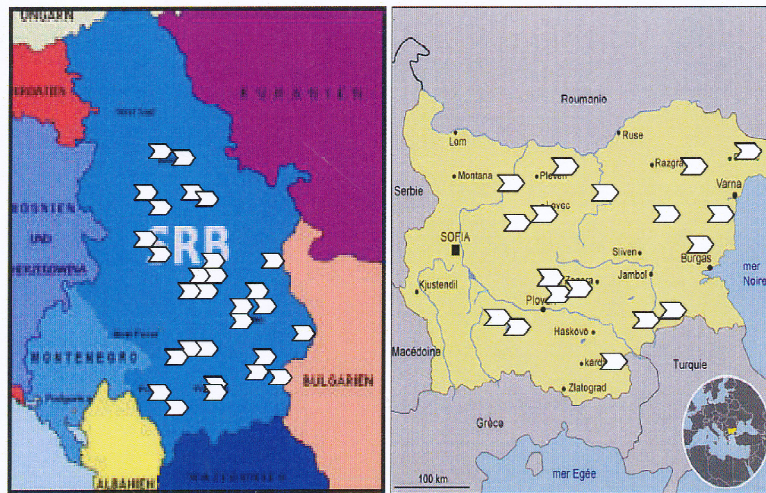
(3) Rasprostranjenost toponima

Naš korpus za srpski jezik obuhvata dvadesetak toponima tipa III i približan broj toponima drugog tipa. Ukoliko bismo pokušali da preciziramo regione gde su oni koncentrisani, naći ćemo ih na zapadu Srbije, jugu, u centralnoj Srbiji, Beogradu i njegovoj okolini. Ono što je uočljivo jeste njihova slaba prisutnost u Vojvodini, severnoj pokrajini Srbije.

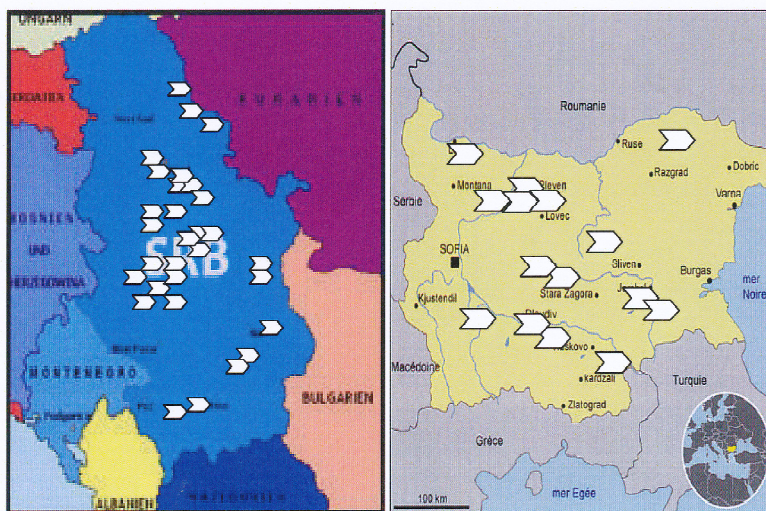
U Bugarskoj ih nalazimo rasute po celoj teritoriji ali u manjem broju nego u Srbiji (sever, severoistok, centralna i južna Bugarska).

U nastavku ćemo dati karte njihove rasprostranjenosti u obadve zemlje (II i III tip toponima).

Karta 1 : rasprostranjenost toponima tipa II

Karta 2 : rasprostranjenost toponima tipa III

(4) Toponimi tipa II

Kao što smo videli, toponimi ovog tipa su izvedena ili složena imena koja u prvom delu sadrže pridev « beli ». Možemo napraviti podelu u zavisnosti od toga da li je drugi deo toponima sufiks ili reč koja nosi neko značenje.

Srpski jezik:

pridev « <i>beli</i> » kao <i>osnova</i> jedne reči <i>izvedene</i> ili <i>složene</i>	
<i>beli</i> + <i>imenica</i> (nosilac nekog značenja)	<i>beli</i> + <i>sufiks</i>
beo + čin = Beočin beo + grad = Beograd	bel + ava = Belava beo + čić = Beočić

Bugarski jezik poznaje skoro iste slučajeve s tom razlikom što umećemo vokal O između prideva « bel » i drugog kompozita (imenice ili sufiksa):

<i>bel</i> + <i>imenica</i>	<i>bel</i> + <i>sufiks</i>
бел + о + дол = Белодол	бел + о + во = Белово

Redak ali svakako prisutan slučaj i u jednom i drugom jeziku je: pridev « beli » + vokal O + imenica (nosilac značenja) + sufiks

Srpski jezik	Bugarski jezik
bel + O + grad + ce = Belogradce	бел + O + град + чик = Белоградчик

(5) Morfološke karakteristike toponima tipa II u srpskom jeziku (L > O et L + J = LJ)

Prisutna pojava u toponimima ovog tipa u srpskom jeziku jesu morfološke alternacije tj. istorijski nasledjene promene u jeziku. Tako je

vidljiva najpre alternacija prelazak L u O pri kojoj se suglasnik L vokalizuje u samoglasnik O na kraju silaba ili reči:

bel + čin > Beočin

bel + grad > Beograd¹

bel + čić > Beočić

Takodje je prisutna i alternacija jotovanje tj. umekšavanje suglasnika L u kontaktu sa sonantom J, postajući tako palatal LJ (Bel+jina=Beljina, Bel+jajka=Beljajka, Bel+jevac=Beljevac).

(6) Reči pratioci u toponimima tipa 3

Ovi toponimi su, kao što samo mogli da vidimo na početku, sintagme gde prva reč sadrži pridev «beli»: u srpskom jeziku : Bela Palanka, Beli Drim, Beli Timok, Bela reka...u bugarskom : Biala cherkva, Beli Osum, Beli izvor...Pridev «beli» uvek prethodi drugi deo sintagme.

Reči koje se javljaju kao pratioci u ovim sintagmama:

ASOCIJACIJA		SRPSKI JEZIK	BUGARSKI JEZIK
P R I R O D A	sve što se tiče VODE	jezero, reka, izvor, bunar, bara, potok	река, извор, бунар
	RELJEF	brdo, breg, planina, polje	бърдо, бряг, планина, поле
	MATERIJAL	kamen, stena, zemlja, blato	камък, стена
	KONSTRUKCIJE	crkva, grad, palanka	църква, град

Većina toponima se odnosi na prirodu, tj. na vodu i reljef, ali uočavamo i dobar broj toponima koji se odnose na materijal i konstrukcije. Postoji

¹Beograd, glavni grad Srbije, je u mnogim stranim jezicima Belgrade. Do 14. veka je i bio Belgrade i za izvorne govornike srpskog jezika, kada se L na kraju reči i sloga zamenjuje vokalom O i tako je Belgrade postao Beograd.

jedan slučaj u srpskom jeziku gde je deo tela (glava) našlo svoje mesto. Radi se o oronimu Bela glava, imenu uzvišenja. Inače, flora i zoologija ne nalaze nikakvo mesto ni u srpskoj ni u bugarskoj toponimiji.

(7) Toponimi – obmane

U toku ovog istraživanja, otkrili smo neke toponime čija forma na prvi pogled može da zavara. Naime, radi se o toponimima koji sadrže belu boju ali nemaju nikakvu značenjsku povezanost sa njom. Takvi toponimi nisu mnogobrojni ali zaslužuju da ih pomenemo; u srpskom jeziku: Beleg, Belegiš, u bugarskom : Balchik, Belmeken.

(8) Leksičke karakteristike toponima

Da li bela boja zaista služi da opiše materijal od kojeg je nešto napravljeno? Da li je Beograd zaista beo? Da li bela boja odaje utisak sjaja i blistavosti jednog mesta? Da li se bela boja može prevesti simbolički i na koji način ?

Eksperti u onomastici su generalno saglasni da imena sa pridevom “beli” u sastavu u većini slučajeva su inspirisana vizuelnom impresijom koju ostavlja recimo zemlja, kamen, voda...Medjutim, toponimi koji sadrže druge boje kao recimo Crveni grad ili Crna reka neće potvrditi ovu tezu da boja odaje boju jednog mesta. Može li reka zaista biti crna? Grad crven? Jezero žuto? Normalno je da je nemoguće objasniti sve toponime uzimajući u vidu vizuelni utisak.

Srpski rečnici pokazuju dosta široko semantičko polje ovog prideva sa najbitnijim značenjem “boja snega, mleka, krede kao i nešto transparentno, čisto, svetlo, blistavo”.²

U bugarskoj toponimiji prideve beli i crni je istraživao profesor Atanas Iširkov. Tako za belu boju vezuje sve ono što je dobro, pitomo, prijatno (благоприятно) u odnosu na crnu boju koja je symbol za loše (неблагоприятно).

(9) Specifični slučajevi u bugarskom jeziku

---

² Milka Ivić koja se bavila ovim problemom smatra belu boju sjajnom, plemenitom, najuzvišenijom. Po njoj belo = sjajno.

Medju toponimima u bugarskoj toponimiji nalazimo one koji sadrže ili pak mogu značiti vlastito ime. Recimo toponim Bela Rada koji sadrži vlastito ime Rada ili pak toponim Beloslav koji je ustvari vlastito ime za muškarca. Pojedini toponimi mogu biti upotrebljeni kao prezimena (Belčev).

(10) Zaključak

Nakon prikaza ovih toponima možemo zaključiti da prisutnost prideva “beli” nije nikako zanemarljiva tj. marginalna ni u jednom ni u drugom jeziku. Naprotiv, on zauzima vrlo značajno mesto u toponimiji obadva jezika. Postoje brojne sličnosti u njihovoj formaciji kao što smo pokazali, čak je moguće naći i potpuno iste toponime u oba jezika (Belo polje, Beli kamen, Beli breg, Beli brod, Belica, Belasica...). Otkrili smo koje se reči nalaze u okviru sintagmi koje čine ove toponime (tj. najčešće asocijacije) kao i njihovu simboličku vrednost.

BIBLIOGRAFIJA

- Srpski jezik

Detelić 2009: Mirjana Detelić, *Epska hidronimija*, Beograd, Onomato-
tološki prilozi, knjiga XIX–XX, Srpska akademija nauka i umetnosti.

Detelić - Ilić 2006: M. Detelić, M. Ilić, *Beli grad, poreklo epske forme i
slovenskog toponima*, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti.

Gacović 1993: Slavoljub P. Gacović, *Etimologija neslovenskih osnova
u ojkonomiji Vidinskog Sandžaka 15. i 16. veka*, Zaječar, Matična bibli-
oteka «Svetozar Marković» .

Ivić 1999: Milka Ivić, *Belo kao lingvistički i kulturološki problem*,
Beograd, Južnoslovenski filolog, N 25.

- Bugarski jezik

Балкански 2010: Тодор Балкански, Кирил Цанков, *Енциклопедия
на българската ономастика*, Фабер.

Иширков 1928: Атанас Иширков, *Прилагателнитс блсъ и черенъ
въ нашата топонимия*, Родна реч, Казанлък, кн.2.

Михайлов 2008: Пело Михайлов, *Страници за професор Атанас
Иширков*, Пловдив, Интелексперт 94.